

denfelé jártak, nem féltek a farkastól, nem bántotta őket, csak télen. Ha nagy hó volt, a marhák benn voltak az akóiban. Ha meggyöngült az idő, kieresztették őket. Minden őrizet nélkül jártak. „Azért meg kellett nézni napközben, merre vannak, mert volt olyan marha, hogy nem kereste meg a tanyát este.” (Andrásfalvy 1975. 359-360. oldal)

A lovaknak aklokat létesítettek, a marhák pedig éjszákánként az ún. telkeken pihentek meg. Az akólok készítéséről korábban volt szó. „Az ártéri legelőterület sajátosságából következik, hogy a jószág éjjeli és déli pihenőül szárazabb, tehát magasabb helyeket, gőrdőket keresett magának. Évszázadokon keresztül állásonként szolgáló magaslatok neve ebben a környezetben: telek. Vitathatatlanul a telek összetételű helynevekben, az ártér a szó elsődleges jelentését őrizte meg. Később ugyanis a jószágállástól megtermékenyített s fekvésüknél fogva is földművelésre kiválóan alkalmas helyeket művelés alá vették. Ez az ártérben is megtörtént, ahol kerti művelésben, szállítás, gyömolcsős- és káposztáskertekként, egész apró kis darabokra felosztva ismerünk rájuk a múlt század közepén készült kataszteri térképeken...

Hasonlóan neveztek e helyeket a Tisza mentén, pl. Tápai Rében a Kis Telek. Magas víz esetén a tápai jószág az évszázados jogszokás alapján Szatymaz határában legelt, és ott a Tápai állás volt pihenőhelye. Nem messze ettől találjuk a Farkitelek magaslatot. Fark Tápéval szomszédos magyar falu a XVII. század végén pusztult el. A két falu nyájának menedékhelye is szomszédos volt egymással a szatymazi határban. Telek és Állás ugyanazon helyet jelölt. Tulajdonképpen állásnak tekinthető a szállások akója is, ahová a jószág éjszakára megtért, illetőleg telelt. Ezeket nem egyszer mesterségesen magasították, telkesítették, trágyás földjét pedig veteményesként hasznosították.” (Andrásfalvy 1975. 369-370. o.)

Az ártéri állattartás lényege tehát, hogy a jószág az ártéren csaknem teljesen magára hagyatkozva élt, csak éjszákánként, esetenként pedig csak telente tért vissza az ember által számára kialakított akóiba, vagy magas víz esetén az ún. telekre, vagy állásra. Az állattartás feltételeit az ember nem a jószág helyhez kötésével, a mai értelemben vett háziasításával oldotta meg, hanem a „természetes környezet” megváltoztatásával, kedvezőbbé tételével, a konkrét esetben a fokrendszer működtetésével. Az állatok így természetes körülmények között szaporodtak, és a természetes kiválasztódás gondoskodott arról is, hogy a legegészségesebb és a legkitartóbb egyedek maradhassanak fenn. (Érdeemes ezzel kapcsolatban megvizsgálni a nagyszarvú, fehér, magyar, parlagi marha eredetével kapcsolatos kérdéseket. E jószágok a kutatások szerint csak a honfoglalás után jelentek meg a Kárpát-medencében. Egyesek tudni vélik, hogy a kunokkal jöttek be, de ezt kevés adat támasztja alá. Andrásfalvy Bertalan véleménye szerint ezt a marhafajtát Magyarországon tenyésztették ki, bár mint írja, ennek ellentmond az, hogy a fehér marha csontozata igen hasonlít az őstulokéhoz. Ez azonban a természetes kiválasztódás során bekövetkezett „visszanesimítéssel” éppúgy magyarázható, mint azzal, hogy a fehér marha az őstulok háziasított változata lenne.) Az állattartás jellege tehát nagyon hasonlított a következőkben bemutatandó halászatéhoz, a cél mindkét esetben a vadon élő egyedek létfeltételeinek javítása volt.

(folytatjuk)

Papp Lajos

BARTÓK BÉLA KELET ÉS NYUGAT KÖZÖTT

Mottó: „Amikor az emberek majdnem elfelejtették a közepet keresni, újból megrázkódott a föld, és fölzengett a kagylókürtök figyelmeztető hívása.”
(A Zuni-índiánok teremtmésmítoszából)

Kérem az olvasót, hogy a most következő idézetek olvasásával ne siessen, tartson közöttük szünetet. „rágja” meg, „ernéssze” meg előbb az egyiket, mielőtt a másikat olvassa. Különösen vonatkozik ez József Attila verseire. Ezek olvasásakor eleven képek keletkezhetnek az olvasóban.

„A természet és szellem minden egyes megnyilatkozásának egyedüli feltétele és lehetősége, hogy a dolgok ellenpárjai kialakuljanak, és ebből következik, hogy minden ellentét magában foglalja azt a tendenciát, mely a dolgok egyesülésére vezet.”

(Giordano Bruno)

„A határon, örökkévalóság és múlandóság között, öskép és teremtmény között, az értelmi és érzelmi világ között, valamint mindenütt, mindkettő lényegében résztvéve és kitöltve a rést az egymást kerülő végek között – így – elhelyezve a természet horizontján – áll – az Ember.”

(Giordano Bruno)

SZÓLT AZ EMBER

Volt az ember. Járt, megállt, szétnézett,
Aztán azt mondta: Körtefa vagyok.
S gyökere lett a föld, dereka a magasság,
Lombja az ég
És körtét ettek a bogarak.
A madarak, az éhes csillagok.

Akkor tovább ment. Járt, megállt, szétnézett,
Aztán azt mondta: Szén és vas vagyok.
És csörömpölő acélműhelyekben
Tűzre dobta a nagy hegyeket,
Hogy a halállal és az új időkkel
Száguldják meg a versenyt dübörögve
Szédítő, karcsú expresszvonatok.

Shólt az ember, szólt, megállt és elment
S csak azt nem mondta, hogy ember vagyok.

(József Attila, 1924. júl. 17.)

„Ma embere – minden idők legvadabbikának embere –, légy mindenekelőtt **ember**; és csak ha már megértetted, **hogyan légy ember**, (kiemelés a cikkirótól, P.L.) akkor törődj hazával, bajtársakkal és barátokkal.”

(Ezt az egy mondatot Bartók Béla írta 1935 januárjában németül Josef Stránsky-nak, a Cseh Kereskedelmi Bank helyettes igazgatójának kérésére, gyermekeinek emlékkönyvébe.)

Koszorút tartó angyalok a turkesztáni Preta-barlang egyik Buddha-szentélye fölött

A kép egy sötét és egy világos angyalt mutat, akik egy nem egészen bezárt koszorút tartanak. A két angyal arra utal, hogy ennek megfelelően milyen jellegű erő áramlik ki a hézagba a nyitott kör két végéről. Ezzel a képpel figyelmzették magukat feladatukra a koszorút létrehozó emberek: „**Ember**, ne felejtse, hogy életed ebben a kis hézagban képződő erőktől függ, amelyeket a világos és sötét angyalok bocsájtanak ki. Te vagy a közvetítő **közép** a kettő között. E két erő **általad** létrehozott egyesüléséből egy újszínű világ virágozik fel.”

Bartók Béla lényét, életét és életművét, ennek jelentőségét – az egyén, a nemzet, Európa és az emberiség számára – megérteni, átélni, és ennek megfelelően cselekedni a megszokott gondolkodással, a lineáris, absztrakt, mennyiség-elvű gondolkodásmóddal nem lehet. Ehhez egy eleven, szemlélődő, minőség-elvű gondolkodásmódra van szükségünk. Ez utóbbi szemléltetésére vegyük szemügyre az egész számok sorát Plutarkhosz szerint.

Számunkra az egész számok sora: 1, 2, 3, 4...stb. a végtelenségig mint egyetlen lineáris sor jelentkezik. A **három** mennyiségileg több mint a **kettő**, de **minőségileg** nem más. Plutarkhosz szerint a számsor két különböző, minőségileg más – páros, vagy nőnemű és páratlan, vagy hímnemű – sorból áll.

3 5 7 stb. ∞ Így **minőségileg**
Tehát: 1 kétféle vég-
2 4 6 stb. ∞ telen keletkezik.

A páros számok nőneműek, mert ha páros számot osztunk kétfelé, akkor nem marad vissza semmi, ezáltal a két szám között megnyíló üres tér befogadó jellegűvé lesz: pl. $4=2+2$.

Ha páratlan, vagyis hímnemű számot osztunk, akkor mindig visszamarad 1, így a két szám között minden esetben egy aktívum jelentkezik, ami Plutarkhosz számára fallikus jellegű: pl. $5=2+1+2$.

Ennek következtében a páratlan szám cselekvő, aktív és erősebb karakterű, mint a befogadó jellegű páros szám. Ezért van az is, hogy ha páros számot páratlannal adunk össze, akkor minden esetben páratlan szám keletkezik.

Gondoljunk a színek világában a sárga és kék színek aktív és passzív karakterére, ugyanígy az akusztikában a dūr-jellegű (aktív) felhangrendszerre és a moll-jellegű (passzív) alsóhangrendszerre, mint a felhangrendszer tükörképére, és a zenében a dūr és moll hangnemek szintén poláris karakterére.

Hindemith, 20. századi neves német zeneszerző véleménye szerint nincs poláris, minőségbeli különbség dūr és moll között. A moll szerinte csak elszíneződött dūr, úgymint Newton számára is a sötétség csak a fény hiánya.

Hindemith tagadja az alsóhangrendszert mint természetes jelenséget; szerinte a felhangrendszerhez tükörképként elképzelt alsóhangrendszer csak elméleti jellegű. Ő még nem ismerte azt az egyszerű kísérletet, amivel ez hallhatóvá tehető, vagyis: ha az ember egy megütött hangvillával a balkézben, levegőben lógatott papírt az alsó sarkán megérintgeti, akkor a felhangrendszer tükörképének megfelelően az alsóhangrendszer első hangjai keletkeznek. (Legjobb egy A4-es nagyságú ujságpapír, de lehet nagyobb is. A hangvilla hegye helyett jobb a hegy felé eső kb. 1 cm-nyi lappal a papírt érintgetni.) Például a' hangolású hangvillánál a lehetséges hangzó hangok lefelé: a, d, A, F. Ezek egy d-moll hangzat megfelelő hangjai.

Bartók 1881-ben született Nagyszentmiklóson és New Yorkban halt meg 1945-ben. Keleten született és Nyugaton halt meg. Ezek a végletességek jellemzők lényére szellemileg, lelkiileg és fiziológiailag is.

Alakját tekintve inkább kisméretű, keskeny alakú, sovány ember. Kortársai szerint „szeráfi” arcú, különleges tekintetű. Szemeiről rengeteg kortársa emlékezik meg, így pl. Thomas Mann, Yehudi Menuhin stb. Albert Steffen svájci író és költő szerint (Steffen az Antropozófia Társaság elnöke volt Rudolf Steiner halála után) ő volt a legátszellemültebb ember, akivel valaha is találkozott (Nagy Mária elbeszélése alapján). Ehhez párosultak aránytalanul nagy, inas, izmos kezei. Ez szintén feltűnt sok kortársának.

Lényét van, aki úgy jellemzi, mint egy „középkori aszkéta szerzetesét”.

Ha viszont zongorázni kezdett, sokszor „párducszerű” mozdulatai voltak. Képzeldünk egymás mellé egy középkori aszkéta szerzetest és egy párducot.

Most képzeljük el Bartókot, amint Budapesten vagy Bécsben egy koncertteremben hangversenyt ad (de ugyanígy Párizsban, Londonban, Rómában, Ankarában, New Yorkban stb. is elképzelhetjük); vagy képzeljük el 1931-ben Svájcban, mint Magyarország küldöttét a Népszövetség Szellemi Együttműködési Bizottsága konferenciájának ülésén Thomas Mannal, Franz Werfellel stb.; vagy 1936-ban a Tudományos Akadémia ülésén Budapesten, amint éppen Liszt Ferencről tart székfoglaló beszédet; vagy mint professzort a Zeneakadémián, és vegyük hozzá a következő mondatát: „Életem legboldogabb napjai azok voltak, melyeket falvakban, parasztok között töltöttem.” És ekkor az embert szédülés foghatja el, hogy micsoda hatalmas és végletes erővel rendelkezik egy ilyen lény, aki ezeken a területeken képes volt mozogni, méghozzá a 20. század első felében.

Így lassan fölsejlik az emberben a megértés, hogy csak egy ilyen karakterű lény volt képes arra, hogy egyesítse a kétezres éves (egyoldalúan apollói jellegű) keresztény kultúrát egy, már a Krisztus előtti időkben elnyomott, nagyrészt kiirtott (dionysosi jellegű) pogány kultúrával. Ez zenei területen, tehát a lelkiség-szellemiség területén valósul meg, éspedig az egész emberiség számára.

Gondoljunk most arra a mondatra, amelyben ezt a tényt könnyedén, lapidárisan, majdhogynem üzletszerűen fejezi ki Bartók egy 1904-ben hugarinak írott levelében: „*Most új tervem van: a magyar népdalok legszebbjeit összegyűjtöm, a lehető legjobb zongorakisérettel mintegy a műdal nivójára emelem. Ez arra volna jó, hogy a külföld ilyen gyűjteményből megismerhesse a magyar népzene-t.*” Csak így, mindössze erről van szó. Tényleg csak erről volt szó? Nézzünk meg két népdalt, egy nyugati és egy keleti, régi magyar népdalt.

Im Märzen der Bauer...

német népdal,
rendkívül népszerű

harmonizálása durván kifejezve

I II V I V I V I I IV V I

Volt nékem egy kecském...

magyar népdal,
rendkívül népszerű

A német népdal az alaphang alatt kezdődik, és megy, kapaszkodik fölfelé. Maga a dallam a nyugat-európai keresztény zenei kultúrában kialakult dúr harmóniák felbontásából épül fel, harmóniák

nélkül nem képzelhető el, leggyakrabban hangszerekkel kísérik. A magyar népdal egyszerű, mollpentaton hangrendszerű, kíséret nélküli, főt kezdődik és az alaphangot csak a második részben éri el. Most nem akarom tovább elemezni, hanem csak egy régi, sokfelé elterjedt szimbólummal kifejezni, hogy mi is történt akkor, amikor Bartók a keleti magyar népdalt egy nyugati szellemű zongorakisérettel látta el.

A keleti népdal formája sematikusan:

A nyugati népdal formája sematikusan:

Együtt: hexagramm:

„*Ami főt van, az van lent is, ami lent van, az van főt is*” mondták a régi egyiptomiak ennek a szimbólumnak a láttán.

Ezt a kettőt együtt-hangozva élheti át az ember az egész földgolyón, ha megszólal egy Bartók vagy Kodály népdalfeldolgozás hangszereseken, énekelve hangszerkísérettel vagy kórusral. És ezeket a műveket játsszák azóta mindenütt a világon, lakásokban, zeneiskolákban, koncerttermekben.

Amikor Bartók az iskolát befejezte, matematika tanára (állítólag) kétségbe volt esve, hogy Bartók nem matematikus, hanem zenész lesz. Tudjuk, hogy Bartók egész életében ásványokat, növényeket, bogarakat és pillangókat gyűjtött. Hogy ezek gyűjtése a tudomány szempontjából milyen jelentőséggel bír, azt nem tudom. Egy azonban látható: Bartók lényében megvolt a képesség a világot tudományos és művészi szemszögből egyaránt vizsgálni és alkotni. Tudjuk, hogy életműve, mint tudósé, a népdalkutatásban csúcsonódott ki, és az előbb említett gyűjtemények mintegy ehhez a gyűjtéshez vezető gyakorlatoknak, etüdöknek foghatók fel.

1905-ben huga ezt írja levelében édesanyjának: „*Béla bogarakat és népdalokat gyűjt.*”

Mit ír naplójában Bartókról Balázs Béla író 1911-ben, amikor egy nyarat együtt töltenek Svájcban?

„*Annál jobban megszerettem Bartók Bélát. A legmeghatóbb és legcsodálatosabb ember. Levetkőzött ő is meztelenre. Vékony, finom kis teste, még ha a labda után szaladgált is, olyan volt, mintha talárban, oltár előtt mozgott volna. A bőrét le lehetne húzni, de akaratlan méltóságát nem. A zseni, legiskolásabb fogalmazásban. És mennyi gyermekesség, mennyi báj van benne. Egy hátzissakkal és 10 szivarskatulyával utazik, melyek tele vannak bogarakkal és legyekkel, melyeket roppant pedantériával és folytonos csodálkozással gyűjt. Órákig ül egy piszkos gödör partján, és Edittel vizibogarakra halászik. És az a borzasztó, hogy olyan sokféle van – mondja panaszos gyermekhangon –, az ember már azt hiszi, hogy minden variánsból van, aztán meg újakat talál. Éjjel felkel és behoz egy szentjános férget, amint gondos pontossággal*

mondja, mert ez még nem bogár. Egy óráig vizsgálja, aztán visszaviszi vigyázva a fűbe, mert férget nem gyűjt. (...) Megtanított a csillagképek és csillagok nevére. (...) Nehezebb lehet – mondom neki – térképről tanulni. Te hogy tanultad? – Ő az borzasztó volt. Egész éjszaka ülni kellett egy lámpa és egy gyertya mellett odakint, és a szél mindig elfújta – mondja panaszkodva. (...) Közben a Kékszakállú hangszerelésén dolgozott napi 6-8 órát. Valami csodálatos paradoxia (sic!) van a megjelenésében. Alakja, arca, mozgása olyan, mint egy rokokó hercegé, és mégis valami titánikus (sic!) méltóság van rajta. Egy rokokó titán. Egy 32 éves, véres komolyságú csodagyermek.” (Balázs Béla naplója, 1911. szept. 7.)

(Ez idő tájt írt édesanyjának St. Ruprechtbe, és arra kéri, hogy szedjen neki 8 bögölyt, és konzerválva juttassa el Rákoskeresztúrra, mert ezek, úgy látszik, osztrák specialitások.)

Hogyan látta őt egy román rajz- és zenetanár, Bușiția János (1875-1953), Bartók belényesi barátja, aki 1952-ben magyarul írott visszaemlékezéseiben (76 éves korában) többek közt ezeket írja: „Feledhetetlen Bartók Béla emléke életem legkedvesebb és drágább lelkemnek, s boldognak érzem magamat, hogy szerény tehetséggel valamelyes segítségére szolgálhattam. Drága leveleit, a világ minden részéből, kegyelettel megőriztem s a kolozsvári folklór intézetnek adtam át, melynek vezetője Szegő Júlia Őrsága.(...)”

Bartók itt, Belényesen kezdte a (román) gyűjtést mint vendégem (...) aztán kiment a falvakra is, úgy, hogy az egész vidék akkori anyagját összeírta, s mikor megkérdeztem, nem volna hajlandó minket, románokat leginkább érdeklő gyűjteményt valamely román intézetnek átengedni, készségesen beleegyezett.(...)

Bélával még egy pár hetet is töltöttünk a havasokban, ahol sok mindent kutatott, ásványokat, növényeket, rovarokat, melyekért nagy köveket forgatott fel. Ilyen bámulatos természetimádó volt. Esteli séta alkalmával a csillagzatokat magyarázta nekem nagy bámulatomra.(...)

Béla 6 évvel volt fiatalabb nálam, s ha lehetett volna, nagyon szívesen elcseréltem volna az én +6 évemet az ő halálával, sokkal jobb lett volna nekem is, meg az emberiségnek is, mert Béla halála az egész világra nagy veszteség.”

1934-ben egy bukaresti újság munkatársa megkérdezte Bartókot, mi készítette a nagy magyar muzsikust, hogy román népdalt gyűjtsön. Bartók a következőkben foglalta össze válaszát:

„Mindenekelőtt a kíváncsiság. A művész jogos kíváncsisága. Másodsorban egy folklórtérkép szükségessége. Fontosnak tartottam, hogy megismerjem a román, magyar, szláv – e három egymás melletti élő-nép folklóráját.” Majd még hozzátette: „A román népdalok páratlan szépsége.” (1908-tól 1918-ig gyűjtött Belényesen román népzeneit.)

Kodály szavaival kiegészítve: „...nem kevésbé járult hozzá idegennyelvű gyűjtésének gyarapodásához két körülmény. Egyik, hogy mind e népek sok-

kal könnyebben szólaltak meg, mint a magyar, másrészt amit tudtak, szinte mind ismeretlen, főljegyzésre érdemes volt.” „Még egy másik körülmény könnyítette nagyban a nem magyar nyelvű gyűjtést. E népek falusi értelmisége sokkal közelebb érezte magához a népet, és sokkal szívesebben és hatékonyabban segített a gyűjtőnek, mint a magyar.”

1917-ben írja Bartók: „...annyi bajon mentem át az elmúlt 1 1/2 esztendőn, mint eddig egész életemben együttvéve soha (...) ez a folyton fokozódó világfelfordulás, amely – úgy látszik – pályámat derékon törte (a népdalkutatásra célzok), hiszen a legszebb területek – éppen Kelet-Európa és a Balkán – vannak tökéletesen feldúlva; – már ez is eléggé lesújtott.”

1917-ben írja barátjának, Bușițiának: „Nagyon kérem, fogadja barátsággal azt a 3 magyar könyvet (2 Balázs Béla – kötetről és egy Móricz regényről van szó), amit az eljövendő magyar-román barátság jelképe gyanánt küldök Önnek. Ez a barátság ugyan egyenlőre – Apponyi „áldásos” működése következtében – késik, de majd eljön ennek is az ideje...”

1920 körül felmerült Bartókban a kivándorlás gondolata. Berlinből írja Bușițiának: „Nálunk otthon nagyon sivarak az állapotok; idejöttem otthnézni, mit lehetne tenni. Örömmel láttam, hogy itt már nagyon megbecsülnek. Mindenesetre lehetséges volna itt is megtelepednem. De – amint jól tudja – a népdalok nehezen engednek engem Nyugatra; hiába minden, Kelet felé húznak.”

Az út – úgy tűnik – a népszellemtől a korszellemtől és vissza a népszellemhez vezet Bartók életében, de ezután már egy „másik” Bartók áll előtűnk.

1903-ban a 22 éves Bartók Felső-Ausztriában tartózkodik, Dohnányiék nyaralóhelyén.

Ifj. Bartók Béla: Apám életének krónikája – napról napra című könyvében olvashatjuk a következő bejegyzést:

1903 Augusztus 18. Elkészül a Kossuth szimfónia hangszerelése, a sors iróniájaképpen Ferenc József 73. születésnapján.

Kroó György írja „Bartók kalauz” című könyvében: (Bartók) Számára nem külsőség a zsinóros magyar ruha viselete.(...) Családtagjaihoz szóló írásaiban éppen 1903 tavaszán-nyarán sűrűsödnek a Habsburg-ellenes politikai kijelentések. Kodály Zoltán emlékezése is erre az időre teszi a milleneum utáni függetlenedési hullám tetőzését, a németgyalázó kurucdalok divatját, a Kossuth-eszmék reneszánszát. A politikai élet előterében a nemzeti himnusz és a hadseregben a magyar vezényleti nyelv követelése áll. Az ifjúság március 15-én éjszaka titokban vonul ki a honvédszoborhoz. „Ez volt a Kossuth-szimfónia talaja” – mondotta Kodály 1946-ban.(...) Ez a zene akkor politikai állásfoglalást jelentett.” Alig három héttel a Kossuth hangszerelésének befejezése után kelt az a Bartók-levél,

amelyben a zeneszerző jellemzően fogalmazza meg édesanyja számára világnézetét és művészi hitvallását: „Kell, hogy minden ember, midőn férfiúvá fejlődött, megállapítsa, minő ideális cél érdekében akar küzdeni, hogy e szerint alakítsa egész munkálkodásának, minden cselekedetének mineműségét. Én részemről egész életemben minden téren, mindenkor és minden módon egy célt fogok szolgálni: a magyar nemzet és magyar haza javát.”

Olyan ez a szöveg, mint egy „eskü”. Nevezzük ezt az „első eskünek”.

1904 májusában Bartók Gerlice pusztán a Fischer családnál vendégeskedik. Itt találkozik Dósa Lidivel, akinek egy dalát lejegyzi. Innen számítjuk Bartók népdalgyűjtő munkájának kezdetét. (Itt más népdalokat is gyűjt.)

1904 november 16. Huga esküvője Pozsonyban Oláh Tóth Emillel, (figyeljünk a névre: *Oláh Tóth*) ... a Sziládpusztai Wenckheim uradalom gazdatisztjével.

1905 augusztusában Párizsban lépten-nyomon magyar vonatkozásokba ütközik; örömmel látja a mindenütt árusított magyar újságokat, ezzel szemben sehol sem lát cseh, lengyel, román, horváth, szerb lapot.

1905 szeptember 9. Levelezőlapon tudósítja hugát, hogy Versailles-ban járt, és megemlíti, hogy sikerült rovargyűjteményét növelnie: „fogtam 4 bogarat, tücsköt, 2 más rovart.”

1905 decemberében megszületik Oláh Tóth Emilék első gyermeke, Béla. Keresztapának Bartók Bélát kéri fel, aki ekkor, még Bécsben, „A kicsi „tót”-nak” címmel kis kompozíciót ír, tréfásan utalva nevére.

1906 május 10-én Sevillából levelezőlapon unokaöccsének ír, hogy sikerült nagyszerű bogarakat fognia.

1906 nyarán kezdte meg a népdalgyűjtést az eddigi szórványos munka után tudományos alapon, nagy rendszerességgel. Ebben az évben már tót népdalokat is gyűjt.

1906 november 13. Sziladról írja volt zongoratanárának, Thománnak: „Egyenlőre pihenek, de néhány nap múlva megkezdem a népdalhajszát.”

1906 november 26. Gruberéknak Dobozról: „Kedves parasztjaim között kellemes órákat töltök (...) Legkevésbé értem a vidékiek gondolkodását paraszt kérdésben.”

Szegő Júlia, neves folklórista és író, 1936-ban felkeresi Bartókot a Tudományos Akadémián. Ő írja „Embernek maradni” című könyvében:

....(Bartók) beállította a fonográfot, megmutatta, hogyan lassítja lejegyzés közben, hogyan szokott megfigyelni minden díszítést, minden hangcsúszást, hangkötést. Valósággal beleszédültem a gondolatba: mennyi munkaórát emészt föl egy népzenei gyűjtemény, amit a beavatatlan rendszerint hívős közönnyel lapozgat végig.

– Mégis, egy dallamhoz mennyi idő kell, míg végleges alakjában lerögzíti a tanár úr?

Mosolygott.

– Hát bizony egy-egy bonyolult, gadagon díszített négyesoros dallam lejegyzésével olykor hat-hét óra is eltelik, míg valóságúen, kifogástalan pontossággal a papírra kerül.

Láthatott arcomon valami részvétellel vegyes csodálkozást, mert hozzátette:

– De ez nem kárba veszett idő!

– Nem fárasztó órákon át egy dallamra figyelni?

Szeme megvillant, száraz hangon, folytatói szenvedélyességgel mondta:

– Ellenkezőleg; izgalmas, érdekes munka. Gondolja csak el: a viaszon ottmaradt lenyomatban három perc – az életből. Míg lejegyeztem mindent, még a lélegzetvételt is, újra élő alakká vált az egész. Mikor valaki a kotta alapján elénekli, ismét alakot ölt (...) és visszajut az élet körforgásába. A gyűjtő a felvétellel és lejegyzéssel amolyan orfeuszi utat jár be – visszavesz valamit az elmúlásból, Hadesztől –.”

Bónis Ferenc „Bartók élete képekben” c. könyvében a következő számokat közli Bartók népdalgyűjtésére vonatkozólag: Bartók 3500 román, 2700 magyar, 2500 szlovák, 200 arab, 100 török, 90 rutén, 19 szerb és 5 bolgár népdalt gyűjtött.

Bartók meggyőződése volt, hogy ha elegendő számú népdalt gyűjtenének a Föld minden területén, úgy ezt visszavezethetnék egy néhány ősdalra, őstípusra. Gondoljuk el: Goethe az ősnövényt kereste, Bartók az ősnépdalt. Mindketten tudósok és művészek voltak egy személyben.

Bartók „Miért és hogyan gyűjtsünk népzene?” című tanulmányában írja:

.... a népi dallamok egyik legjellemzőbb, róluk le nem fejthető sajátossága (...) a változékonyság; a népi dallam olyan, akárcsak egy élőlény (kiemelés tőlem, P.L.): percről percre pillanatról pillanatra változik. Tehát nem mondhatom: ez meg ez a dallam ilyen, amilyennek itt lejegyeztem, hanem csak azt, hogy akkor, abban a percben (kiemelés tőlem, P.L.) olyan volt, feltéve persze, hogy helyesen jegyeztem le.” Ezért: „Hogy lehetőleg csakis helyszínen, vagyis magukban a falvakban gyűjtsünk, azt külön kell hangsúlyoznom (...) Otthonuktól elszakadt emberek annyira kieshetnek otthonuk zenei közösségéből, hogy még előadásuk is megváltozik (...) (hiányzik) a kölcsönös reakció az énekes és falubéli társai közt. (Hiányzik) a gyűjtésnek az az elevensége, ami csakis akkor alakulhat ki, ha sok falubeli jelenlétében történik a gyűjtés.”

A csoportszellem, a népszellem megnyilatkozása jelentkezik itt számomra Bartók leírása alapján e két utóbbi idézetben.

1931-ben Octavian Beu (1893-1964) román zene-történész tanulmányt ír az akkor ötvenéves komponistáról. Véleményezésre elküldi írását Bartóknak. Octavian Beu tanulmányában az áll: Bartók Béla román zeneszerző (compositorul romin). Bartók levelet ír Bukarestbe, amelyben a szerzőnek így válaszol (Octavian Beunek, Bukarestbe, 1931. január 10.):

.... Magyar zeneszerzőnek tartom magamat (...) Az én zeneszerzői munkásságom, épp mert e háromfé-

le (magyar, román és szlovák) forrásból fakad, voltaképpen annak az integritás-gondolatnak megtestesüléseként fogható fel, amelyet ma Magyarországon annyira hangoztatnak. (...) Az én igazi (kiemelés tőlem P.L.) vezéreszmém (...), amelynek, mióta csak mint zeneszerző magamra találtam, tökéletesen tudatában vagyok: a népek testvérré-válásának eszméje, a testvérré-válás minden háborúság és minden viszály ellenére. Ezt az eszmét igyekszem – amennyire erőmtől telik – szolgálni zenében; ezért nem vonom ki magam semmiféle hatás alól, eredjen az szlovák, román, arab vagy bármiféle más forrásból. Csak tiszta, friss és egészséges legyen az a forrás! Az én mondjuk földrajzi helyzetem következtében (kiemelés tőlem P.L.) a magyar forrás van hozzám legközelebb, ezért műveimben a magyar hatás a legerősebb.”

Aki „földrajzi” helyzetről szól, és valamit mint „legközelebb”-it érez magához, az egy olyan síkról beszél, ahonnan áttekintése van a dolgokról és nincs egyoldalúan összeszövődve velük. Anélkül, hogy a népszellemet megtagadná, a korszellem síkjáról beszél itt Bartók Béla számomra. De gondolom nemcsak számomra és nemcsak a saját kortársai és az én kortársaim számára.

Kodály Zoltán egy Bartók-tanulmányát a következő, számomra rendkívüli módon fejezi be: „Úgy érzem, hiába szaporítanám a szót, többet mondani úgysem tudnék. A költőhöz fordulok; ezt a verset ő maga is írhatta volna magáról, meg is írta sokszor – hangokban.

Sem utóda, sem boldog őse
Sem rokona, sem ismerőse
Nem vagyok senkinek,
Nem vagyok senkinek...

Elment. Boldogok, akik segíthettek neki a védekezésül maga köré vont drótsövény elbontásában. Az ittmaradtak dolga, hogy megnyissák az utat művei előtt; hadd jussanak ezek a művek oda, ahová szánva voltak: az emberek szívébe.”

A RÁK

Nagy, ezüst halak árnyéka suhan a korallok fölött,
Elhozzák nékem barnuló szined, gyöngye fűvényen lebeg tova,
Megérinti a fáradt csigákat s azok csendesen elalusznak.
Én még sokáig figyelem a meduzák átlátszó világosságát
S erős ollómmal utat vágok a moszatok közt, csengő karikák röpülnek föl a tiszta vízben –
Amerre a legszebben csillog,
Arra gyere.
Sok akart dolgaimban néha
Kis beteg csillagot nyujtok föl én a sugaraknak:
Jól gondold rám te is és ügyelj,
Kertedben, hol a kagylók már nyitott szárnyakkal virágzanak.
Páncélom erős áramok sodrában keményedik,
Pirosságát legjobban te érted –
Kék virágállat fénylik hátamon:
A legfehérebb kavicsnál várlak...

– Hullámok, szaladjatok gyorsan a dombról!
A virágállat bő, lobogó szirmai közé
Kövér falatokat hadd adogasson magosra
A rák.

(József Attila 1926. január)

Papp Lajos zeneszerző, Németországban él, fenti előadása a Kós Károly Egyesülés nyári konferenciáján hangzott el.

Lőrincz Ferenc: Kaposvár, lakóház

Lőrincz Ferenc: Balatonlelle, MALÉV üdülő

